

Лілія Невара

Регіональні освітньо-правові конференції у становленні Болонського процесу

У статті аналізуються матеріали конференцій міністрів вищої освіти країн Європи. На конференціях країни-учасниці визначають важливі спільні цілі для розвитку ефективного Європейського простору вищої освіти, узгоджують спільні вимоги, критерії та стандарти національних систем вищої освіти та визнають важливість освіти і освітнього співробітництва в розвитку і зміцненні стабільних, мирних і демократичних суспільств.

Ключові слова: європейський простір вищої освіти, кваліфікація, визнання дипломів, ступені освіти, забезпечення якості, безперервність навчання, європейський науковий простір, система кредитів

This article analyzes the conference proceedings ministers of higher education in Europe. At the Conference of Parties shall identify important common goals for the development of an effective European Higher Education agree common requirements, criteria and standards for national systems of higher education and recognize the importance of education and educational cooperation in the development and strengthening of stable, peaceful and democratic societies.

Key words: European Higher education qualifications recognition of diplomas, degree of education, quality assurance and continuous learning, the European Research Area, a system of credits

Болонський процес як процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи зумовлено світовими тенденціями глобалізації, які потребують створення європейського наукового та освітнього простору задля підвищення спроможності випускників вищих навчальних закладів до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підвищення конкурентоспроможності європейської вищої школи тощо. «На шляху цих реформ, - зазначають В. Журавський і М. Згуровський, - виникне багато складних проблем, але особливість найближчого періоду часу в тому, що уникнути зазначених перетворень уже неможливо». [1, с.8]

Освітня політика провідних країн Західної Європи з кінця 90-х рр. була зорієнтована на надання соціальних, економічних, політичних гарантій, забезпечення рівного доступу до здобуття будь-якої освіти протягом усього життя; максимально широке охоплення населення освітою, підвищення рівня і якості освіти населення; надання людині максимальних можливостей у виборі свого шляху отримання освіти, поліпшення умов освіти і освітнього середовища для всіх суб'єктів освітнього процесу; стимулювання та розвиток наукових досліджень, створення для цих цілей спеціальних фондів і наукових установ; виділення коштів для розвитку освітнього середовища, технологічного та інформаційного забезпечення систем освіти; розширення автономії освітніх установ; створення міждержавного освітнього простору в рамках Європейського Союзу.

Двигуном Болонського процесу виступають міністерські конференції, що відбуваються раз на два роки, інколи раз на рік. Конференції готуються за участі Болонських робочих груп та семінарів, а також Групи супроводу Болонського процесу (Bologna Follow-up Group). Окрім Сорбонської декларації (1998) і Болонської декларації (1999), Празьке комюніке (2001), Берлінське комюніке (2003), Бергенське комюніке (2005) і Лондонське комюніке (2007) є основними офіційними документами Болонської реформи. У Львовенському комюніке (2009) відзначені основні досягнення Болонського процесу; визначені головні виклики сьогодення - глобалізація, стрімкий розвиток технологій, старіюче населення, фінансова та економічна криза - на які має відповісти система вищої освіти; окреслені завдання на наступне десятиліття.

УДК: 341.231.14

НЕВАРА Лілія Михайлівна,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

© Л. Невара, 2016

Прийнята в 1997 р. в Лісабоні Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні [2], є основним документом правової бази міжнародного освітнього співробітництва країн світу. Приєднання до даної Конвенції дає можливість увійти в єдине правове поле в цій сфері з потенційними учасниками Конвенції, якими є всі держави Європи, СНД, а також Австралія, Ізраїль, Канада, США. Конвенція об'єднує найрізноманітніші документи про освіту, які названі в ній «кваліфікаціями».

В рамках дії Конвенції органи управління встановлюють перелік іноземних дипломів, університетських ступенів і звань зарубіжних країн, які визнаються еквівалентними національним документам про освіту, або таке визнання здійснюється безпосередньо вищими навчальними закладами, які запроваджують власні критерії, причому, дана процедура відбувається в умовах укладеного двосторонньої або багатосторонньої угоди на рівні урядів або окремих ВНЗ.

Двома найважливішими інструментами в процедурі взаємного визнання документів про освіту, згаданими в Конвенції, є Європейська система переведення кредитів (European Credit Transfer System-ECTS), що дозволяє встановити єдину міжнародну систему кредитів, і Додаток до диплома, в якому дається детальний опис кваліфікації, перелік навчальних дисциплін, отримання оцінки та кредити.

25 травня 1998 року на святкуванні ювілею Паризького університету у Сорбонні, міністри вищої освіти чотирьох країн Франції, Німеччини, Італії та Великої Британії підписали спільну Декларацію про гармонізацію архітектури системи європейської вищої освіти [3], що стало першим кроком на шляху побудови єдиної Європи, що покликана будувати та укріплювати інтелектуальні, культурні, соціальні і технічні основи та має стати «Європою знань».

Сорбонська декларація запропонувала створення єдиної Європейської системи вищої освіти з двома основними циклами: бакалавріат і магістратура та використання єдиної системи учбових кредитів (ECTS), що мають полегшити пересування студентів забезпечуючи оригінальність та гнучкість системи. Така система дозволить підтверджувати отримані кредити та забезпечить всім бажаним можливість доступу до вищої освіти протягом усього життя.

Студенти першого циклу навчання повинні мати доступ до диверсифікованих програм, в тому числі з можливістю проведення міждисциплінарних досліджень, розвитку знання іноземних мов та можливість використання нових інформаційних технологій. Змістовно ж освіта цього рівня має відповідати вимогам ринку праці.

На другому, післядипломному циклі, у студентів має бути вибір між більш короткою за тривалістю програмою отримання ступеня магістра і більш тривалою програмою отримання ступеня доктора, з можливістю переходу від однієї до іншої. На обох програмах відповідний акцент має бути зроблений на дослідницькій та самостійній роботі.

Студенти обох рівнів повинні заохочуватися провести принаймні один семестр в університетах поза межами своєї країни.

Прогресивна гармонізація всіх існуючих ступенів і циклів навчання може бути досягнута за рахунок зміцнення набутого досвіду, спільних дипломів, експериментальних ініціатив та діалогу з усіма зацікавленими особами. Тим самим сприяти створенню загальної системи, що буде спрямована на поліпшення зовнішнього визнання і полегшення мобільності студентів, а також на поширення можливостей їх працевлаштування.

Таким чином, Сорбонська декларація підкреслила центральну роль університетів у розвитку європейських культурних цінностей. Вона обґрунтувала створення Європейського простору вищої освіти спрямованої на розширення доступу до європейської освіти, як єдиного простору викладання й навчання та підвищення конкурентоспроможності європейського ринку праці та освітніх послуг.

19 червня 1999 року, через рік після прийняття Сорбонської декларації, міністри вищої освіти 29 держав Європи в місті Болонья (Італія) підписали Болонську декларацію [4]. Цим актом країни-учасниці домовилися про важливі спільні цілі для розвитку ефективного Європейського простору вищої освіти до 2010 року, узгодили спільні вимоги, критерії та стандарти національних систем вищої освіти та визнали першорядною важливість освіти і освітнього співробітництва в розвитку і зміцненні стабільних, мирних і демократичних суспільств.

Європейські вищі навчальні заклади взяли на себе основну роль в побудові європейського простору вищої освіти, виходячи також з основоположних принципів Болонської університетської хартії 1988 року [5]. Особливо важливим є закріплення незалежності та автономії університетів для забезпечення постійної адаптації систем вищої освіти та наукових досліджень відповідно до нових потреб, що забезпечить збільшення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти.

Декларація закріпила такі ключові положення:

1. Затвердження загальноприйнятної та порівняної системи вчених ступенів, в тому числі шляхом запровадження додатку до диплома.

2. Запровадження системи на основі двох ключових навчальних циклів: до дипломного та післядипломного. Доступ до другого циклу буде вимагати успішного завершення першого циклу навчання тривалістю не менше трьох років. Ступінь, що присвоюється після завершення першого циклу, на європейському ринку праці має сприйматися як відповідний рівень кваліфікації. Результатом завершення другого навчального циклу має бути вчений ступінь магістра і/або кандидата наук.

3. Створення системи кредитів - таких, як у Європейській системі трансферу оцінок (ECTS), як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів.

4. Сприяння мобільності через усунення перешкод на шляху ефективного використання права на вільне пересування з безпосередньою метою:

- для студентів: забезпечення доступу до навчальних можливостей, а також до відповідних послуг;

- для викладачів, дослідників та адміністративного персоналу: забезпечення визнання та зарахування часу, який був проведений ними у європейському навчальному закладі, проводячи дослідження, викладаючи та виконуючі відповідну роботу, зі збереженням їхніх законних прав;

- сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості освіти з метою вироблення порівняльних критеріїв і методологій;

- просування необхідних європейських стандартів у галузі вищої освіти, зокрема, щодо розробки навчальних програм, співробітництва між освітніми закладами, схем мобільності та інтегрованих навчальних, дослідницьких і виховних програм.

Таким чином, виникають зобов'язання досягти визначених цілей у національних системах освіти, а також автономії університетів - з метою зміцнення європейської системи вищої освіти.

Не всі країни Європи адекватно сприйняли положення Болонської декларації в національних нормативних актах. Так, Естонія, Латвія, Нідерланди, Норвегія, Словаччина, Чехія, включили або відтворили її положення в національних урядових документах, що відображують освітню політику щодо реформування вищої освіти. П'ять інших країн - Австрія, Бельгія, Фінляндія, Швеція та Швейцарія сприйняли її положення в контексті запланованих заходів щодо вдосконалення освіти. Інші країни, включаючи Великобританію, Німеччину та Італію визначили, що вже сплановані дії в рамках освітніх програм будуть в міру їх реалізації синхронізуватися з вимогами, заявленими Декларацією.

Через два роки після підписання Болонської декларації і три роки після Сорбонської декларації, міністри вищої освіти 32 європейських держав, до яких приєдналися Хорватія, Кіпр і Туреччина, підписали Празьке комюніке 19 травня 2001 року [6]. На зустрічі міністри підтвердили свої зобов'язання щодо створення Європейського простору вищої освіти до 2010 року та збільшили число цілей.

Міністри визнали необхідність співпрацювати з метою вирішення проблем транснаціональної освіти. Вони визнали потребу в організації навчання протягом усього життя в галузі освіти, а також, що студенти є повноправними членами спільноти вищої освіти.

Відтак, підтвердили особливу важливість підвищення мобільності студентів, викладачів, дослідників та адміністративного персоналу, викладених у Болонській декларації. Визнали важливу роль системи забезпечення якості в забезпеченні стандартів високої якості і в полегшенні порівнянності кваліфікацій по всій Європі. Також, визнали необхідність безперервного навчання для вирішення проблем конкурентоспроможності та використання нових технологій, поліпшення соціальної єдності, рівних можливостей та якості життя. Окреслили можливість перспективи транснаціональної освіти шляхом розширення співпраці між європейськими країнами.

Загалом, до основних документів і заходів, спрямованих на розвиток процесу взаємного визнання кваліфікацій і компетенцій в сфері професійної освіти і навчання в Європейському Союзі, можна віднести і:

1. Лісабонську резолюцію, прийняту на засіданні Європейської Ради в березні 2000 р.[7]. У резолюції міститься офіційне визнання центральної ролі освіти як фактора економічної і соціальної політики, а також як засобу підвищення конкурентоспроможності Європи в світовому масштабі, зближення її народів і повноцінного розвитку громадян. У резолюції також позначена стратегічна мета перетворення ЄС в найбільш динамічно розвинуту економіку, засновану на знаннях.

2. План заходів з розвитку мобільності та умінь, прийнятий на засіданні ЄС в Ніцці в грудні 2000 р. [8] і передбачає ряд заходів щодо забезпечення: порівнянності систем освіти і навчання; офіційного визнання знань, умінь і кваліфікацій. Цей документ також містить план дій європейських соціальних партнерів (організацій-членів європейського соціального партнерства), яким відводиться центральна роль в реалізації прийнятих рішень.

3. Доповідь «Конкретні завдання для систем професійної освіти і навчання майбутнього», прийнятої на засіданні Європейської Ради в березні 2001 р. в Стокгольмі [9]. Доповідь містить план подальшого розвитку основних напрямків спільної діяльності на європейському рівні з метою вирішення завдань, поставлених в Лісабоні.

4. Рекомендація Європейського парламенту і Ради, прийнята 10 червня 2001р. [10]. Містить положення щодо підвищення мобільності в країнах спільноти для студентів, учнів, вчителів та наставників протягом плану заходів з розвитку мобільності, прийнятого в Ніцці в грудні 2000 р.

5. Конференція в Брюгге (жовтень 2001р.) [11]. На цій конференції керівники країн ЄС ініціювали процес співпраці в галузі професійної освіти, в тому числі і в сфері визнання дипломів або свідоцтв про освіту і кваліфікацій.

До реформування системи вищої освіти приєдналися не тільки країни-члени Європейського Союзу, а і країни Азії, Балканські країни, країни пострадянського простору. Можна зазначити, що освітній проект Болонського процесу принципово відкритіший до зовнішнього світу.

19 вересня 2003 року міністри вищої освіти з 33 держав Європи підписали Берлінське комюніке [12]. Завданням Конференції було розглянути досягнутого прогресу і визначення пріоритетів та нових завдань на найближчі роки, для прискорення реалізації проекту Європейського простору вищої освіти.

Міністри підтвердили важливість соціального аспекту Болонського процесу. Зазначили необхідність підвищення конкурентоспроможності, яка повинна бути збалансованою з метою поліпшення соціальних характеристик Європейського простору вищої освіти, спрямованих на зміцнення соціальної єдності та скорочення соціальної і гендерної нерівності як на національному, так і на європейському рівні. У цьому контексті міністри підтвердили свою позицію, що вища освіта є суспільним благом і відповідальністю.

В якості гостей на конференції були присутні представники держав, що ще не приєдналися до Болонського процесу, а також Європейської Комісії, Латинської Америки і Карибського спільного простору вищої освіти.

На європейському рівні міністри закликають Європейську асоціацію із забезпечення якості вищої освіти (ENQA) та її членів, у співпраці з EUA, Європейською асоціацією закладів вищої освіти (EURASHE) та Національною спілкою студентів Європи (ESIB), розробити узгоджені стандарти, процедури та рекомендації з питань гарантії якості, а також впровадити системи рівноправного розгляду та акредитації агенцій чи органів. Національні системи гарантії якості мають включати:

- визначення відповідальності органів та навчальних закладів, які беруть участь у діяльності;
- оцінку програм закладів, яка передбачає внутрішній контроль, зовнішню перевірку, участь студентів та публікацію результатів;
- систему акредитації, сертифікації або подібні процедури;
- міжнародну участь, співпрацю та створення спілок.

Міністри заохочують країни-учасниці детально продумати систему сумісних та легко порівнянних кваліфікацій для своїх систем вищої освіти.

Розуміючи важливість досліджень як складової частини вищої освіти, міністри вважають за необхідне розширити межі сучасної системи з двох циклів і включити докторський ступінь як третій цикл Болонського процесу. Вони закликають до збільшення мобільності на докторському та післядокторському рівнях і заохочують університети до зміцнення співпраці у виконанні програм на здобуття докторського ступеня та у підготовці молодих науковців.

Пріоритетними напрямками визнані:

- система ступенів;
- забезпечення якості;
- визнання ступенів і періодів навчання.

Цього разу до країн-учасниць Європейської культурної конвенції приєдналися Албанія, Андорра, Боснія та Герцеговина, Ватикан, Росія, Сербія, Чорногорія та Македонія. Таким чином, Болонський процес поширився вже у 40 європейських країнах, що зумовлює значні зміни та реформи системи освіти.

Для контролю та здійснення загального керівництва Болонським процесом учасники Конференції запропонували створити групу контролю та правління.

Група контролю складатиметься з представників Болонського процесу, Європейської комісії, з консультантів Ради Європи, також в якості консультативних членів приймають участь Асоціація Європейських університетів, Європейська асоціація закладів вищої освіти (EURASHE), Національні спілки студентів Європи (ESIB), Європейський центр вищої освіти ЮНЕСКО (UNESCO-CEPES), Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Освітня Міжнародна Паневропейська структура та Союз конфедерацій промисловців та роботодавців Європи (UNICE). Дані організації забезпечують координацію впровадження Болонського процесу на міжнародному рівні.

Правління, очолюване президентською владою ЕС, має спостерігати за роботою в періоди між зустрічами. Правління складеться з голови, віце-голови, представників трьох країн-учасниць, вибраних строком на один рік, та консультантів від Європейської комісії, EUA, EURASHE, ESIB.

У травні 2005 року у Бергені (Норвегія) відбулась Конференція міністрів вищої освіти Європи [13], в якій взяли участь нові країни-учасниці, що приєдналися до Болонського процесу: Вірменія, Азербайджан, Грузія, Молдова та Україна.

Країни-учасниці підтвердили прагнення створити Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) на основі принципів якості і прозорості і взяли на себе зобов'язання дотримуватися принципу суспільної відповідальності за вищу освіту. Держави гарантують автономію навчальних закладів для здійснення реформ, і визнають потребу сталого фінансування інститутів. Ключова характеристика структури Європейського простору вищої освіти охоплює три цикли, загальну рамку кваліфікацій, узгоджений пакет європейських стандартів і рекомендацій із забезпечення якості та визнання ступенів і періодів навчання.

Наступна зустріч відбулась у Лондоні 18 травня 2007 року [14]. На цій зустрічі міністри затвердили, що створення Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) базується на інституційній автономії, академічній свободі, рівних можливостях та демократичних принципах, які сприятимуть мобільності, підвищуватимуть можливості працевлаштування, а також привабливість та конкурентоспроможність Європи. Що дає можливості ЄПВО належним чином відповідати на виклики глобалізації.

Метою зустрічі стало забезпечення продовження виконання вищими навчальними закладами своїх цілей в повному обсязі. Ці цілі включають підготовку студентів до життя в якості активних громадян демократичного суспільства, підготовку студентів для побудови їх майбутньої кар'єри, а також забезпечення можливостей для особистісного розвитку; побудову і вдосконалення широкої та сучасної бази знань, стимулювання дослідницької діяльності і використання інновацій.

Серед найбільших перешкод на шляху до забезпечення мобільності залишаються питання імміграції, визнання, недостатнього фінансового заохочення і негнучкий механізм виплат допомоги.

Виходячи з вищенаведеного, можна зазначити, що основними завданнями ЄПВО як у межах окремої країни, так і в міжнародних масштабах є справедливе визнання кваліфікацій вищої освіти, періодів навчання, попереднього навчання, включаючи неформальне та неофіційне навчання. 38 країн-членів Болонського процесу, включаючи Чорногорію, що стала членом Болонського процесу у травні 2007 року, ратифікували Конвенцію Ради Європи/ЮНЕСКО про визнання кваліфікацій вищої освіти в Європі (Лісабонську конвенцію про визнання).

Стандарти та рекомендації з питання Забезпечення якості в ЄПВО, затверджені в Бергені (ЄСР - Європейські стандарти та рекомендації), стали визначальним чинником змін у забезпеченні якості та активній міжнародній співпраці агенцій із забезпечення якості.

Перший Європейський форум із забезпечення якості, організований спільно EUA, ENQA, EURASHE та ESIB (Група E4) у 2006 році, сприяв створенню Реєстру агенцій із забезпечення якості європейської вищої освіти. Мета реєстру - надати відкритий доступ до достовірних даних про агенції забезпечення якості, які працюють відповідно до вимог Європейських стандартів та рекомендацій, усім зацікавленим особам, а також широкій громадськості. Таким чином, це підвищить довіру до вищої освіти в ЄПВО та поза його межами, а також полегшить процедуру взаємного визнання рішень із забезпечення якості та акредитації.

Важливою метою залишається більш тісна співпраця ЄПВО з Європейським науковим простором (ЄНП), розробки та підтримки великої кількості різноманітних докторських програм, що базуються на загальній системі кваліфікацій, уникаючи при цьому надмірного регулювання. Разом з тим, сприяння розвитку третього циклу, підвищення статусу, перспектив кар'єрного росту та фінансування дослідників-початківців є необхідними передумовами досягнення європейських

цілей щодо покращення можливостей здійснення наукової діяльності, підвищення якості та конкурентоспроможності вищої освіти в Європі.

Міністри звернулись з проханням до вищих навчальних закладів докласти зусиль щодо запровадження докторських програм як складової власної стратегії та політики, а також розробити відповідні шляхи побудови кар'єри та надати можливості кар'єрного зростання для докторантів та дослідників-початківців.[14, п. 2.16]

Зустрівшись вперше на Болонському політичному Форумі, який відбувся у Льовені (Бельгія) 28 і 29 квітня 2009 року [15], міністри вищої освіти, голови делегацій 46 європейських держав-учасників Болонського процесу, та представники з Австралії, Бразилії, Канади, Народної Республіки Китай, Єгипту, Ефіопії, Ізраїлю, Японії, Казахстану, Киргизстану, Мексики, Марокко, Нової Зеландії, Тунісу, США, а також Міжнародної асоціації університетів та інших міжнародних і неурядових організацій обговорювали питання глобальної співпраці і партнерства у вищій освіті з метою розвитку партнерства між 46 країнами-учасницями Болонського процесу і країнами з усього світу, підсумувати досягнення Болонського процесу і встановити пріоритети для Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) протягом наступних десяти років.

Учасники зазначили, що цей Болонський політичний форум сприяв взаємному розумінню і навчанню у сфері вищої освіти та поклав основу для сталої співпраці на майбутнє.

Також, вони зазначили, що існують загальні цінності і принципи, які лежать в основі вищої освіти і загального розуміння того, що вища освіта є фундаментом досягнення людського, соціального й економічного розвитку. Визначені головні виклики сьогодення на які має відповісти система вищої освіти.

Метою Європейського простору вищої освіти є: забезпечення вищих навчальних закладів необхідними ресурсами для продовження виконання всіх спектрів своїх цілей, таких як: підготовка тих, хто навчається, до життя в якості активних громадян демократичного суспільства; підготовка студентів для їх майбутньої кар'єри і створення умов для їх особистого розвитку; створення і підтримка широкої, передової бази знань; стимулювання наукових досліджень та інновацій.

Учасники відзначили основні досягнення Болонського процесу: прийнято триступеневий рівень (цикл): бакалавріат, магістратура, докторантура; створено європейський реєстр забезпечення якості установ; створено національні кваліфікаційні рамки; визнання дипломів; введено систему переведення і накопичення кредитів.

Визначені головні виклики сьогодення на які має відповісти система вищої освіти: проблема старіння населення; наслідки глобалізації та прискореного технологічного розвитку; наслідки глобальної фінансової та економічної кризи.

З метою забезпечення сталого економічного підйому і розвитку, динамічна і гнучка система європейської вищої освіти буде прагнути до інновацій на основі інтеграції між системою освіти і дослідницькою діяльністю на всіх рівнях.

Протягом десятиріччя до 2020 року Європейська вища освіта буде здійснювати життєво важливий внесок у реалізацію знань в Європі, а саме:

- прагнення до досконалості у всіх аспектах вищої освіти;
- поліпшення умов навчання;
- безперервність навчання, як невід'ємної частини системи освіти;
- доступність і якість працевлаштування для студентів та випускників;
- особистісно-орієнтоване навчання - місія вищої освіти;
- зростання кількості людей з дослідницькою компетенцією;
- перспектива транснаціональної освіти;
- мобільність має бути відмінною рисою європейського простору вищої освіти;
- привабливі умови роботи та кар'єри.

Відкритість до зовнішнього світу європейської реформи вищої освіти визначає і порівняно спрощений алгоритм приєднання до неї. На відміну від Європейського Союзу, приєднання до створення єдиного європейського простору вищої освіти не потребує жорсткої відповідності економічним, соціальним чи політичним критеріям. Єдиною формальною умовою можливості приєднання до Болонського процесу, згідно з Берлінським комюніке, є підписання країною Європейської культурної конвенції Ради Європи 1954 року [16]. Тому чотирьом країнам, які подали заявки на приєднання до Болонського процесу, але не підписали цю Конвенцію (Ізраїль, Киргизія, Північний Кіпр і Косово), було відмовлено у приєднанні до Болонського процесу. Загалом же, приєднання ґрунтується на добрій волі виконавчої влади певної країни, зокрема спеціально уповноваженого цен-

трального органу в галузі освіти й науки. Власне, тому до реформи приєдналися країни з дуже різними освітнім потенціалом і неоднаковими освітніми системами.

При цьому кожна країна виробляє свої шляхи досягнення якісної зміни освіти і створення сприятливих умов для отримання будь-якої освіти людьми з різними здібностями, можливостями, інтересами і схильностями.

1. Журавський В. С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти - К.: ІВЦ «Вид-во «Політехніка», 2003. - 200 с.
2. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні; Лісабон, 11 квітня 1997 року. Режим доступу: http://lpehea.in.ua/sites/default/files/documents/2015/12/27/konvenciya_pro_vyznannya_kvalifikacij_z_vyshchoyi_oshvity_v_yevropeyskomu_rehioni_1997.pdf - Назва з екрана.
3. Спільна Декларація «Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти» чотирьох міністрів, що представляють Велику Британію, Німеччину, Францію і Італію; Париж, Сорбонна, 25 травня 1998 року. Режим доступу: http://www.edupolicy.org.ua/_dx/main_ua/high-edu_ua/bologna_ua.html - Назва з екрана.
4. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти». Болонья, 19 червня 1999 року. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_525 - Назва з екрана.
5. The Bologna Declaration of the European Space for Higher Education: an Explanation [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna>. - Назва з екрана.
6. «До зони європейської Вищої освіти»: Комюніке зустрічі європейських міністрів освіти; Прага, 19 травня 2001 року. Режим доступу: http://www.edupolicy.org.ua/_dx/main_ua/high-edu_ua/bologna_ua.html - Назва з екрана.
7. Колесник В. Ю. Становлення та розвиток політики Європейського Союзу у сфері освіти. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія» Випуск № 1/2014. - ст. 238
8. Пономарьов М. В. Історія країн Європи та Америки в Новітній час. М.: Проспект - 416 с, 2010 .
9. Болонський процес у фактах і документах. Режим доступу: http://library.zntu.edu.ua/Bolon_process/Bol_pr_fact_arg.htm
10. Там само.
11. Конференція в Брюгге (жовтень 2001р.). Режим доступу: <http://unesco.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/bilateral-cooperation/european-countries> - Назва з екрана.
12. Комюніке міністрів вищої освіти Європи. - Берлін, 2003. - Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/higher/bolpr/Berl2003>
13. Комюніке Конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти «Загальноєвропейський простір вищої освіти - Досягнення цілей» (19-20 трав. 2005 р., м. Берген). - Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/bologna/stanov/pravo/2005doc_kom.html - Назва з екрана.
14. «На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації»: Комюніке Конференції Міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти; Лондон, 16-19 травня 2007 року. Режим доступу: http://www.edupolicy.org.ua/_dx/main_ua/high-edu_ua/bologna_ua.html - Назва з екрана.
15. «Болонський процес у період до 2020 року - Європейський простір вищої освіти у новому десятилітті»: Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти, Льовен та Льовен-ля-Ньов, 28-29 квітня 2009 року. Режим доступу: http://www.edupolicy.org.ua/_dx/main_ua/high-edu_ua/bologna_ua.html - Назва з екрана.
16. Європейська культурна конвенція 1954 року. [Електронний ресурс]: Веб-сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_213. - Назва з екрана.

Regional Educational and Legal Conferences in the Process of Development of the Bologna Process

Summary

The current situation in the area of legal regulation of educational process proves that international legal instruments combined with other forms of cooperation may result in the progressive development in this area. Step by step harmonization of all the currently existing levels and cycles of education may be achieved through enhancement of the experience, social initiatives and based on the dialogue with all the interested parties. Unification of approaches is conducted through regular meetings of special ministerial conferences. Such ministerial conferences now embrace participants from all European countries, as well as representatives of Asia and Americas. The European approach to the reform of higher education results in its flexibility and openness for adjoining of other regions. In order to adhere to joint European educational space, there is no need to uphold certain level of economic, political or social criteria. The only formal requirement is that the country signs the European cultural convention of 1954. Due to this requirement, four countries (Israel, Kyrgyzstan, Northern Cyprus, and Kosovo) were rejected to adhere to the Bologna Process. In general, it is a good will of any country to join the Process through its central executive body conducting state policy in the area of education. This resulted in many countries with different educational potential joining the European Educational space. Countries have a certain level of discretion in shaping its educational system after joining the Bologna process. Such a variety empowers Europe and all other participating countries.